

Передмова

Preface

На сучасному етапі духовного відродження незалежної України невід'ємною складовою громадського руху та наукових досліджень є історичне краєзнавство, спрямоване на відродження духовності, історичної пам'яті, формування у громадян, і передусім у молоді, любові до рідного краю, національного патріотизму, поваги до людини, відповідальності за збереження історико-культурного надбання.

За останні роки значно зросла кількість людей, які за велінням серця ведуть активну дослідницьку і пошукову роботу, вивчаючи минуле і сучасне своїх регіонів. Самовіддана, подвижницька праця дослідників рідного краю набуває дедалі більшої ваги, стає важливою складовою частиною процесу сучасного державотворення.

Важливу роль у всебічному вивченні багатой історії Черкащини відіграє історичне краєзнавство, яке за роки існування області пройшло шлях від любительських досліджень окремих самодіяльних ентузіастів до системних, ґрунтованих на наукових засадах досліджень місцевої історії. Краєзнавство в області за цей час оформилося у специфічну систему професійної і аматорської діяльності, широкий громадський рух, який має не тільки пізнавальне, а й велике виховне значення.

В багатогранному спектрі громадської дослідницько-пошукової роботи краєзнавців Шевченкового краю на сьогодні важливе місце посідає вивчення малодосліджених сторінок історії міст і сіл, життя і діяльності відомих земляків, історії окремих сфер суспільно-економічного життя, охорона та збереження історико-культурних пам'яток краю.

За останнє десятиріччя в містах і районах Черкаської області побачили світ близько 200 краєзнавчих видань різного тематичного і жанрового спрямування. Сьогодні майже в половині міст і районів області підготовлено і видано комплексні праці з історії своїх регіонів. Першими з'явилися в 1995 р. такі праці в Монастирищенському (автор – І.І. Волошенко), Тальнівському (М.С. Дігтяренко) районах, місті Сміла (В.С. Княжев), пізніше – в Лисянському (В.М. Щербатюк), Шполянському (В.В. Шевчук) та Чигиринському (В.М. Лазуренко) районах. Побачили світ колективні праці з історії Уманщини, Жашківщини, Черкаського, Корсунь-Шевченківського, Звенигородського та інших районів.

Золотим фондом і гордістю краєзнавства Черкащини є лауреати обласної

краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича: Михайло Пономаренко, Павло Соса, Василь Страшевич, Вадим Мицик, Юрій Маринівський, Фаїна Непийвода, Володимир Поліщук, Іван Волошенко, Володимир Щербатюк, Олександр Шамрай, Світлана Китова.

Черкащина має невичерпні можливості для розгортання дослідницько-краєзнавчої роботи, оскільки край з найдавніших часів відігравав значну роль у вітчизняній історії. Широко відомі Межирицька та інші стоянки первісних людей, численні пам'ятки трипільської культури. В добу Київської Русі форпостами держави у боротьбі з кочівниками були Корсунь, Канів, Родень, Воїнь та інші міста краю. На землях Черкащини і в наступні часи розгорталось багато героїчних і трагічних подій, які є складовою частиною історії українського народу.

Звідси бере свої витoki козацтво. Збереглися свідчення про походи черкаських козаків, під орудою гетьманів Євстахія Дашкевича, Дмитра Вишневецького, Петра Сагайдачного. У другій половині XVII ст. Черкащина стала ареною жорсткої протидії українського козацтва польській шляхті. Черкаси, Чигирин, Суботів, Корсунь та інші населені пункти були свідками козацької слави.

З Черкащиною пов'язане зародження гайдамацького руху, який досяг своєї кульмінації в 1768 р., коли спалахнуло повстання, відоме в історії як Коліївщина. Не обминули Черкащину і буремні події XX ст., які поєднали у собі героїчні і трагічні сторінки нашої історії – утвердження на хвилі національного піднесення інституцій української держави в 1917–1920 рр., формування загонів Вільного козацтва, Холодноярська республіка, прихід до влади більшовиків.

Суперечливо йшла відбудова краю – зводились промислові підприємства, ліквідовувалася неписьменність. Але потім була примусова колективізація, непоправні втрати голоду 1932–1933 рр., сталінські репресії. У роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. черкащани боролися з ворогом у складі діючої армії, партизанських загонів і підпільних груп, самовіддано трудилися в містах і селах. На території сучасної області у 1944 р. відбулася масштабна операція по оточенню і розгрому гітлерівських військ під Корсунь-Шевченківським.

В історії Черкаського краю є чимало людей, життєвий шлях яких примножив її славу. З їхніми іменами пов'язані давні часи і славна козащина, становлення молоді Української держави і сучасні непрості турботи. Черкаська земля подарувала світові гетьмана-державотворця Богдана Хмельницького та національного генія Тараса Шевченка. Вона ж стала місцем їх довічного спочину. На цій землі народилися класики української літератури

Михайло Старицький, Іван Нечуй-Левицький, Іван Ле, драматург Іван Тогобочний (Іван Щоголів), літературознавець Леонід Білецький, публіцист, віце-президент ВУАН Сергій Єфремов, композитори Кирило Стеценко і Семен Гулак-Артемівський, художники Іван Падалка та Іван Іжакевич, хореограф Василь Авраменко, громадсько-політичний діяч, Герой України В'ячеслав Чорновіл.

На землі Черкащини жили і творили такі видатні особистості, як: Григорій Сковорода, Іван Котляревський, Євген Гребінка, Микола Лисенко, Адам Міцкевич, Ілля Мечников, Олександр Пушкін, Петро Чайковський.

З черкаським краєм пов'язані також імена корифеїв української науки – помолога Левка Симиренка, письменника Агнгангела Кримського, філософа Памфіла Юркевича, істориків – Івана Гуржія, Іллі Шульги, Івана Шевченка, Василя Ляскоронського, хіміка Олександра Баха, економіста Сергія Подолинського.

Черкащина надихала на творчість вченого-енциклопедиста, першого ректора Київського університету Михайла Максимовича. Тут тривалий час жив один з основоположників Українського музейництва, академік ВУАН Михайло Біляшівський.

Прославилася черкаська земля іменами своїх земляків чи не найбільше у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Немає такої країни в Європі, де б не билися з ненависним ворогом черкащани, як немає такого міста колишнього СРСР, яке б не звільняли чи не захищали вихідці із черкаського краю. Понад 160 уродженців сіл та міст Черкащини у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. були удостоєні високого звання – Героя Радянського Союзу. Двом із них – генералу армії Івану Даниловичу Черняхівському і генерал-лейтенанту Івану Никифоровичу Степаненку це високе звання присвоєно двічі.

Їх небагато в нашій державі, людей, які були б одночасно повними кавалерами ордена Слави і Героями Радянського Союзу. До славної когорти цих богатирів належить і наш земляк – уродженець села Велика Севастіанівка Христинівського району – льотчик Іван Григорович Драченко.

В історію Перемоги над фашизмом записано ім'я легендарного жителя Черкащини, першого коменданта рейхстагу Федора Матвійовича Зінченка. Саме бійці його полку Михайло Єгоров, Мелітон Кантарія разом з Олексієм Берестом встановили на куполі рейхстагу прапор Перемоги.

Гордиться Черкащина своїм легендарним земляком, генерал-лейтенантом Кузьмою Миколайовичем Дерев'янком. Історія розпорядилась так, що саме він поставив останню крапку у Другій світовій війні (1939–1945 рр.),

підписавши 2 вересня 1945 р. Акт про капітуляцію Японії на борту американського лінкора "Міссурі".

60 років від часу закінчення Другої світової війни (1939–1945 рр.) відзначатиметься 2 вересня 2005 р. Саме з цією визначною подією XX століття тісно пов'язане ім'я ще одного уродженця Черкащини, а саме села Буда-Орловецька Городищенського району Івана Тимофійовича Артеменка. У серпні 1945 р. І.Т. Артеменко – особливо уповноважений радянського командування, який вручив ультиматум про безумовну капітуляцію Квантунської армії генералу Ямаді Отодзо.

Черкащина дала армії не одного видатного воєначальника, які стали відомими постатями у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Серед них – уродженець села Степанці, що на Канівщині, Лев Соломонович Сквирський. В період з травня 1943 р. по січень 1945 р. Лев Соломонович командує 26-ю армією. Черкаський край гордиться і уродженцем села Велика Бурімка Чорнобаївського району Василем Пилиповичем Герасименком, людиною, яка з грудня 1941 р. була командуючим військами Сталінградського військового округу, а з вересня 1942 р. по листопад 1943 р. – командуючим 28-ю армією на Сталінградському, Південному та 4-му Українському фронтах. З березня 1944 р. по жовтень 1945 р. Василь Пилипович – нарком оборони Української РСР і водночас командує військами Київського військового округу.

Черкаська земля прекрасна і славна не лише своїми історичними, бойовими, а й трудовими традиціями. У черкаському краї народилося багато патріотичних починань. Тут розпочався рух п'ятисотенниць, ініціаторами якого були в тридцяті роки минулого століття буряководи Марія Демченко і Марина Гнатенко з села Старосілля Городищенського району. Своєрідною школою передового досвіду став колгосп „Здобуток Жовтня” Тальнівського району, головою якого 37 років був один із зачинателів колгоспного руху на Україні двічі Герой Соціалістичної Праці Федір Іванович Дубковецький.

Далеко за межами Черкащини були відомі імена будівельника Василя Заболотного із Черкас, голови колгоспу Луки Іващенко з Чорнобаївського району, птахаря Федора Гуржія з Черкаського району, голови колгоспу Тетяни Гаврилової з Тальнівського району, шахтаря Віталія Дубиніна з міста Ватутіного. Широке визнання здобула праця птахівниці Марії Гвоздь із Золотоніського району, цукровара Василя Резніка з Черкас, буряководи Омеляна Парубка з Жашківського району, будівельника Миколи Буданцева з Черкас, народного вчителя Олександра

Захаренка з Корсунь-Шевченківського району, директора Мліївської дослідної станції Миколи Артеменка, лікаря Івана Гука з Черкас.

З утворенням у 1954 р. Черкаської області значно зріс економічний і науково-культурний потенціал регіону. Слід відмітити, що Черкащина не лише щедро засіяна історичним минулим, а й багата важливими подіями сьогодення. Область займає вигідне географічне положення в центрі України. Через її територію, на якій проживає біля 1,5 млн. чоловік населення, проходять важливі залізничні та автомобільні дороги, магістралі, які постачають на захід природний газ і електроенергію.

За роки незалежності на Черкащині з-під пера дослідників місцевої історії з'явився ряд оригінальних краєзнавчих видань про життя і діяльність відомих земляків, передусім тих, чії заслуги належним чином не були оцінені. Одним із ініціаторів започаткування такого напрямку виступив доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук, член Національної спілки журналістів України, завідувач кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету Микола Іванович Бушин. Він – засновник історико-краєзнавчої серії “Черкаський край в особах. 1941–2001”. Нині, коли вже побачили світ перші книги даної серії, присвячені Лисянському, Золотоніському, Чигиринському, Драбівському, Корсунському, Маньківському, Монастирищенському районам, місту Золотоноші, місту Черкаси, ми можемо ствердно констатувати, що це дійсно потрібна справа, адже це є писемний пам'ятник людям, які силою, вмінням і досвідом розбудовували та продовжують розбудовувати нашу рідну Україну.

Із задоволенням представляю читачам чергову книгу із серії „Черкаський край в особах”, присвячену південно-східній частині Черкаської області – Кам'янщині. Її автори – авторитетні на Черкащині люди – професор Микола Іванович Бушин, аспірантка кафедри історії України Черкаського державного технологічного університету Наталія Григорівна Кукса і відомий краєзнавець Черкащини, заступник голови Кам'янської райдержадміністрації, голова правління Кам'янської районної громадської організації “Спілка краєзнавців” Олександр Григорович Шамрай.

Кам'янщина... Цей мальовничий куточок України надихав на творчість видатного російського поета Олександра Пушкіна, який двічі побував у Кам'янці і написав тут кілька поезій, що відносяться до шедеврів світової лірики, та знаменитого російського композитора Петра Чайковського. Саме у Кам'янці вперше прозвучала чарівна музика опери Чайковського „Євгеній Онєгін”.

Історія пов'язала Кам'янщину з іменами героїв Вітчизняної війни 1812

року – М. Раєвського, О. Єрмолова, Д. Давидова. Тут був один із осередків Південного товариства декабристів.

Про перебування в Кам'янці О. Пушкіна, про діяльність Кам'янської управи Південного товариства декабристів, на чолі якої стояв власник Кам'янки В. Давидов – представник уславленої родини Раєвських-Давидових, про життя і творчість П. Чайковського у Кам'янці, де жила його рідна сестра і де він упродовж 28 років творив свої безсмертні твори, розповідає експозиція Кам'янського літературно-меморіального музею О.С. Пушкіна і П.І. Чайковського, розташованого в садибі Давидових меморіальному будинку ХІХ століття, пам'яті історії.

В Кам'янці народилися відомий композитор Л. Любовський, народні артисти України М. Задніпровський і В. Харченко, заслужений артист України Ф. Жарко. У селі Тимошівці народився і провів свої дитячі роки видатний польський композитор, піаніст, педагог Кароль Шимановський.

З Кам'янщини взяли свій дороговказ в житті чимало відомих людей сучасності. Серед них – письменники П. Гандзюра, Ф. Кравченко, М. Шумило, М. Іщенко, Д. Кононенко, кандидат філологічних наук, критик і літературознавець М. Острик, художник П. Куценко, заслужений майстер народної творчості, основоположник станкового декоративного розпису М. Муха, фольклорист-етнограф Т. Онопа, мистецтвознавець І. Волошин.

Про ці та інші непересічні постаті, які мають причетність до Кам'янщини, із глибокою шаною і повагою розповідається у пропонованій читачам книзі Миколи Івановича Бушина, Наталії Григорівни Кукси і Олександра Григоровича Шамрая „Черкаський край в особах. 1941–2001. Кам'янщина”.

Переконалий, що вихід у світ цієї книги буде вагомим внеском у розвиток історичного краєзнавства нашої держави.

Валентин ЛАЗУРЕНКО,
кандидат історичних наук, доцент,
заступник голови правління Черкаської
обласної організації Всеукраїнської спілки краєзнавців,
член Національної спілки журналістів України.